

УДК 783 (091)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-2-31>**Галина ЯЦЕНКО,***orcid.org/0009-0005-2380-3759**асистентка кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) galinayatsenko@ukr.net***ПАРАЛІТУРГІЙНІ ПІСНІ ДО СВЯТИХ ДИМИТРІЯ,
АРХИСТРАТИГА МИХАІЛА, МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ:
ІСТОРИКО-РЕЛІГІЙНИЙ ТА МУЗИКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

Актуальність статті обумовлена тим, що останнім часом українські музикознавці все частіше порушують питання, пов'язані з дослідженням духовної творчості, зокрема паралітургійних пісень. На особливу увагу заслуговують ці піснеспіви, які приурочені найбільш шанованим в Україні святам – Димитрію, Архистратигу Михаїлу та Миколаю Чудотворцю. Якщо інші українські духовно-пісенні твори були висвітлені вченими-музикознавцями, то паралітургійні пісні, через свою церковну приуроченість, не були в їхньому полі зору, особливо на історико-релігійному та музично-аналітичному рівнях. Мета статті – проаналізувати паралітургійні пісні в контексті їхнього історико-релігійного становлення та музично-теоретичного осмислення, а також ввести їх в науково-музикознавчий обіг. Методологію дослідження визначають такі методи, як: музично-аналітичний, індукції та дедукції, структурно-типологічний, хронологічний, історико-культурологічний. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що західноукраїнські паралітургійні пісні в музикознавчій науці розглядаються вперше на рівні історико-релігійного становлення та музично-аналітичного розгляду. Під час музикознавчого аналізу звернено увагу на строфічну будову західноукраїнських паралітургійних пісень, їхнє силабомелодичне структурування, інтонаційне становлення мелодій, формотворче зіставлення музичних речень та ладозвукорядну будову. Саме ці музично-виражальні складові дають можливість вирізнити паралітургійну пісню від інших народнопісенних жанрів. Результати дослідження. Розгляд західноукраїнських паралітургійних пісень дає можливість виявити їхню співдію на історико-релігійному та музикознавчому рівнях, а також сприяє виокремленню їх в конкретний духовно-пісенний жанр. Зроблено аналіз пісень «Мучениче Димитріє», «Сил небесних воєводи», «Святителю Николає», які найчастіше виконувалися (й до сьогодні звучать) у західноукраїнських християнських храмах перед та після Богослужби на рівні поетичного тексту, строфіки, ритміки, мелодики, музичної форми, ладозвукорядної будови, способів виконання. Звернено увагу на вплив середньовічної церковної музики та української традиційної народнопісенної культури на ці паралітургійні пісні.

Ключові слова: *духовна пісня, музична культура Західної України, церковна музика, строфа, жанр, аранжування, музичне формотворення.*

Halyna YATSENKO,*orcid.org/0009-0005-2380-3759**Assistant at the Department of Musicology and Methods of Music Art
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) galinayatsenko@ukr.net***PARALITURGICAL SONGS DEDICATED TO SAINTS DEMETRIUS,
ARCHISTRATEGOS MICHAEL, AND NICHOLAS THE WONDERWORKER:
HISTORICAL-RELIGIOUS AND MUSICOLOGICAL ASPECTS**

The relevance of this article stems from the fact that in recent years Ukrainian musicologists have increasingly addressed issues related to the study of sacred creativity, particularly paraliturgical songs. Special attention should be given to those chants dedicated to the most venerated saints in Ukraine – St. Demetrius, Archistrategos Michael, and St. Nicholas the Wonderworker. While other Ukrainian sacred song genres have been extensively examined by scholars, paraliturgical songs, due to their close association with liturgical practice, have largely remained outside the scope of academic research, especially at the historical-religious and music-analytical levels. The purpose of the article is to analyze paraliturgical songs in the context of their historical and religious development and musical-theoretical interpretation, as well as to introduce them into the scholarly discourse of Ukrainian musicology. The research methodology is based on the application of musical-analytical, inductive and deductive, structural-typological, chronological, and historical-cultural methods. The scientific novelty of the research lies in the fact that Western Ukrainian paraliturgical songs are analyzed for the first time in musicological scholarship at both the historical-religious and music-analytical levels. The analysis focuses on the strophic structure of Western Ukrainian paraliturgical songs, their syllabic-melodic organization,

the intonational formation of melodies, the form-building relationships between musical phrases, and the modal-scale construction. These musical and expressive features make it possible to distinguish paraliturgical songs from other folk song genres. The examination of Western Ukrainian paraliturgical songs makes it possible to reveal their interrelation at the historical-religious and musicological levels and contributes to identifying them as a distinct sacred song genre. The songs «Martyr Demetrius», «Commander of the Heavenly Hosts», and «Holy Father Nicholas» have been analyzed, as they were (and still are) most frequently performed in Western Ukrainian Christian churches before and after the Divine Liturgy. The analysis encompasses the poetic text, strophic structure, rhythm, melody, musical form, modal-scale organization, and performance practice. Particular attention is given to the influence of medieval church music and Ukrainian traditional folk song culture on these paraliturgical compositions.

Key words: spiritual song, musical culture of Western Ukraine, church music, stanza, genre, arrangement, musical form-building.

Постановка проблеми. З настанням періоду відновлення державності України вчені-медієвісти все частіше порушують питання, пов'язані з дослідженням української духовної пісні. Це зумовлено тим, що у період панування московського атеїстичного режиму в Україні з 1920-х по 1980 рр. церковна музика була повністю табуїзована для наукових досліджень. Про неї дозволялося вченим-музикознавцям згадувати лише у підручниках з історії української музики в контексті музично-стильової характеристики духовної творчості композиторів Максима Березовського, Дмитра Бортнянського, Артемія Веделя, перших два з яких безпосередньо були пов'язані з діяльністю Петербурзької придворної хорової капели. Українські музикознавці аналізували лише їхні твори великої форми (партесні хорові концерти, камерно-інструментальні композиції), а духовні пісні цього періоду були майже повністю поза увагою вчених-музикознавців.

Аналіз досліджень. Питанням дослідження духовних пісень активно почали займатися українські вчені-музикознавці лише з початком 1990-х років, коли була повністю знята заборона досліджувати церковну музичну творчість. Першими вченими, хто досліджував паралітургійні пісні, були Лідія Корній (Корній, 1996), Тамара Шеффер (Шеффер, 1989), Олександра Гнатюк (Гнатюк, 1994), Юрій Медведик (Медведик, 2006), Ольга Зосім (Зосім, 2009), Наталія Сиротинська (Сиротинська, 2014), Ірина Матійчин (Матійчин, 2009), та ін. Вони загалом торкалися питань, пов'язаних з дослідженням історії зародження та розвитку духовних пісень, їхнього жанрового структурування, частково й музично-теоретичного аналізу. Менше уваги було приділено дослідженню паралітургійних пісень, які творилися і виконувалися на західноукраїнських землях.

Мета статті – проаналізувати паралітургійні пісні до святих Димитрія, Архистратига Михаїла, Миколая Чудотворця в контексті їхнього історико-релігійного становлення та музично-теоретичного осмислення, а також ввести їх в науково-музикознавчий обіг.

Виклад основного матеріалу. Вшанування святих християнської Церкви займає чільне місце у музичній культурі Західної України. В церковному календарі одним із важливих є свято Великомученика Димитрія. Воно припадає на 26 жовтня за григоріанським календарем. Про це свято св. Климент Олександрійський сказав наступне: «Мученик Димитрій дає потрібне свідчення: про себе, що він своєю вірою непохитно стоїть при Богові; проти свого противника, що він надаремно наступає на того, що непохитний у любові; для Господа, що в Його науці знаходиться Божа переконлива сила, яку навіть боязнь смерті не може побідити» (Катрій, 1982: 240).

Святий Димитрій, що жив у другій половині III ст. в місті Солуні, виховувався у християнській вірі. Він був високим достойником цісаря, проте не відрікався від християнської віри й широко проповідував її. Через те цісар Максиміліян наказав кинути Димитрія до в'язниці. Там же він, будучи відданим християнській вірі, благословив Нестора на бій з цісарським гладіатором Лієм. За цей вчинок Димитрій, за наказом цісаря, був вбитий списами. В нагороду за ревне служіння християнській вірі Господь наділив Димитрія не лише святістю, а й нетлінністю і мироточивістю його тіла.

В українському народі склалося вірування, що «св. Димитрій закінчує землеробський рік, замикає землю й приводить зиму» (Іларіон, 1994: 303).

Култ св. Димитрія з прийняттям християнства поширився на українських землях. У честь нього побудовано багато церков. Зокрема, у м. Львові, серед 73 православних та греко-католицьких церков – одна іменована св. Димитрієм (вул. Загірна, 28). А в м. Тернополі, серед майже такої ж кількості церков (50), одна – посвячена в честь св. Димитрія, знаходиться по вул. Микулинецькій-бічній, 14.

Княжі дружинники та козаки вибирали Димитрія за свого покровителя. Про култ вшанування св. Димитрія о. Андрій Трух (ЧСВВ) написав: «У Русі-Україні св. Мученик Димитрій утішався великим почитанням. Почин до цього дала облога

Царгороду нашим князем Олегом. Літописець Нестор згадував, що коли руські війська зломали грецьку силу, то «убояшася греци і рекоша: ність се Олег, но св. Дмитрій послан на ни от Бога». А пізніше, коли християнська віра поширилася між нашим народом, тоді князі, їх війська й усі вірні віддавали себе св. Дмитрієві в опіку» (Трух, 1960: 106).

У день св. Дмитрія, починаючи з середньовіччя, українці поминали померлих. Про це зазначає Павло Смоляк у дисертації «Зимова обрядовість Західного Поділля: давні традиції і сучасний стан»: «На св. Дмитрія господині зранку несли до церкви три маленькі хліби (калачі, батони) та записані на аркушах паперу імена померлих, щоби під час заупокійної Служби Божої священник згадав їхні імена» (Смоляк, 2008: 52). Поминання померлих, таким чином, почало проникати і в церковні обряди (ця традиція на західноукраїнських землях зберігалася до початку ХХ ст.).

Паралітургійні пісні, присвячені св. Дмитрію, вперше були опубліковані у «Богогласнику» (Почаїв, 1791), серед них: «Ликуй днес весело, Греція», «Что воздаи Христу Богу», «Граде Солунський собирай рожи» (Богогласник, 1790: №150, №151, №152). У збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) надруковано дві пісні: «Місто Солунське» (слова і мелодія о. І. К.), «Мучениче Дмитріє» (слова і мелодія о. Мелетія Лончини) (Церковні пісні, 1926: 325, 326). Остання набула поширення серед західноукраїнських церковних хорів і прихожан й виконується ними до сьогодні. Свідченням цього є її публікація у збірці «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) в аранжуванні для однорідного і мішаного хорів (Церковні пісні, 1994: 94–95).

У пісні «Мучениче Дмитріє» описано жахливу смерть Дмитрія, який був замордований за християнську віру. За те він був наділений Богом даром зіцнення людей від усяких недуг й отримав нагороду від Всевишнього бути прославленим народом у віках.

Паралітургійна пісня «Мучениче Дмитріє» укладена у дворядкову строфу рівноскладової будови зі сталим повторенням другого вірша. Її складочислова будова наступна: 4+4+7[4+4+7]2. Про дану ритмічну структуру вірша Філарет Колесса зазначає, що вона є розширеною формою вірша 4+4+6 (Колесса, 1970: 151). Така ритмічна форма строфи, ймовірно, перейнята з усно-писемного літературного віршування.

Пісні «Мучениче Дмитріє» властива регулярна часокількісність ритмічного становлення. Адже її супроводжує зміна метричної пульсації

(1, 2, 4, 5 тактам властивий чотиридольний метр, а 3 і 6 – восьмидольний). Саме така силабомелодична модель часто вживана у церковних піснях. Форма ритму у сегментах цієї пісні представлена репетицією (J J J J – у 1, 2, 4, 5 тт.) та об'єднанням (J J J J J J J – у 3, 6 тт.). Зауважимо, що ритмічна пульсація в аналізованій пісні відтворена четвертними та половинними тривалостями. Саме це є однією з найпоказовіших ознак церковного паралітургійного співу.

Мелодика аналізованої пісні кантиленна. Адже вона виконується в повільному темпі, з розспівуванням окремих складових у прославному характері. Мелодичний контур цієї пісні представлений двома інтонаційними хвилями: першою – у нижньому діапазоні, а другою – у верхньому (Див. Приклад 1).

1.

Як бачимо, дві інтонаційні ланки у церковних піснях – характерне явище барокового церковного співу.

Паралітургійна пісня «Мучениче Дмитріє» укладена в простий період, що складається із двох музичних речень. Виходячи з цього, вона представлена наступною формотворчою моделлю: А А/

аа/в а//а//в/

Такий спосіб компонування пісні близький до народнопісенного. Доказом цього є варіаційне зіставлення двох музичних речень та стале повторення другого.

Пісні «Мучениче Дмитріє» властиве автентичне поєднання еолійського пентахорда з еолійським тетрахордом і з субсекундою. Така ладозвукорядна будова найчастіше зустрічається у піснях авторського походження. Адже дає привід для її широкої гармонізації.

Ця паралітургійна пісня представлена в публікації «Церковні пісні» (Жовква, 1926) двоголосом способом терцієвої втори. А у збірці «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) – аранжована для триголосого однорідного та чотириголосого мішаного хорів.

Наступне свято в церковному календарі – Собор святого Архистратига Михаїла. Цей святий чи не найбільше прославився серед усіх вищих небесних сил, перемигши Люципера на чолі Добрих Ангелів. Храм у честь св. Архистратига Михаїла був збудований у передмісті Царгороду цісарем Костянтином Великим у III ст. У цьому храмі,

за свідченням історика Созомена, «відбувалося багато чудесних оздоровлень» (Катрій, 1982: 250). Тому отці християнської Церкви ставлять окрему просфору під час проскомидії на честь «Чесних небесних сил безплотних» (Катрій, 1982: 250).

Свято на честь Архистратига Михаїла було встановлене у IV ст. Його святкують 8 листопада. Сутність свята Собору святого Архистратига Михаїла полягає у прославленні та звеличенні Його, як провідника усіх небесних сил. Адже Він очолив Добрі небесні сили проти бунту сатани. Тому Його малюють на іконах як воїна з шоломом на голові і мечем у руці, для знищення змій, як уособлення нечистої сили. У святі Архистратига Михаїла закладено велику любов до Ангелів-Хоронителів, адже вони щодня перебувають біля кожної людини, охороняють її від злих сил і думок. Тому під час молитов люди постійно згадують своїх Ангелів-Хоронителів й наслідують їх у чеснотах. Святий Архистратиг Михайло, від початку запровадження християнства в Україні, став захисником і охоронцем українців. Зокрема він сприймається місцевим населенням як охоронець від нечистої сили та опікун усіх лісових звірів та мисливців (Смоляк, 2008: 56). Зауважимо, що Архистратиг Михайл здавна є охоронцем та покровителем м. Києва. У столиці є Михайлівський Золотоверхий Собор та Михайлівський собор Видубицького монастиря, а також пам'ятники святому (на Майдані Незалежності, на Оболоні, у парку на Володимирській гірці). У Тернополі є одна церква освячена в честь Архистратига Михаїла, яка знаходиться на вул. 15 квітня, 1. А загалом, на Тернопільщині близько 70 храмів, присвячених цьому святому. У м. Львові – одна греко-католицька церква та один костел Архистратига Михаїла.

До і після Божественної Літургії, присвяченої Архистратигу Михаїлу, у західноукраїнських церквах виконуються паралітургійні пісні. У Почаївському «Богогласнику» (1791 р.) зафіксовано 3 пісні українською мовою: «Вишних хорів Началниче», «Ликують вси на небесахъ», «Божества небеснаго силы, Михаилъ святыи» (Богогласник, 1790: №157, №158, №159). У збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) мають місце наступні паралітургійні пісні: «Вишні хори» (слова і мелодія о. І. К.), «Сил небесних» (слова і мелодія о. Мелетія Лончини), присвячені Архистратигу Михаїлу (Церковні пісні, 1926: 327, 328). У збірці «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) надрукована пісня «Вишні хори, неба сили», аранжована для одного-рідного та мішаного хорів Євгеном Гуньком (Церковні пісні, 1994: 96).

Останнім часом у більшості західноукраїнських церков найчастіше можна почути пісню «Сил небесних воєводо». У словесному тексті цієї пісні сказано, що св. Михаїл є найвищим Архистратигом серед усіх небесних сил. Християни благають його бути охоронцем і захисником від земних спокус. А також просять, щоб він завжди приносив їм світло і радість у повсякденне життя й був поруч з ними під час смерті.

Паралітургійна пісня «Сил небесних воєводо» укладена у дворядкову строфу рівноскладової будови з сталим повторенням другого вірша. Її складочислова формула наступна: 4+4+6//[4+4+6]2. Така форма, за свідченням Філарета Колесси, «... найчастіше зустрічається у коломийках. Хоча вона властива й іншим народнопісенним жанрам пізнішої фольклорної верстви, які поширені останнім часом у Східній Галичині» (Колесса, 1983: 26). Без сумніву, видатний вчений мав на увазі й ритміку паралітургійних пісень, але він не вважав їх народними, тому не брав до уваги їхнє ритмічне складочислення.

Аналізованій пісні властивий регулярно-часо-кількісний ритм. Він випливає зі зміни метричних наголосів у словесному тексті. Особливо це відчутно у третьому та шостому тактах, яким властивий шестидольний метр. Ритмічний малюнок у сегментах представлений двома типами: об'єднанням у двох варіантах (♩ ♩ ♩ ♩ – у 1, 2, 4, 5 тактах, ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ – у 6 такті) та дроблення з об'єднанням (♩ ♩ ♩ ♩ ♩ – у 3 такті). (Див. приклад 2).

2.

Зауважимо, що нетрадиційним є зіставлення ритмічного малюнку 3 і 6 сегментів. Адже, якщо у традиційних народних піснях вони, зазвичай, є ритмічно однаковими, то в аналізованій пісні вони відмінні. Саме така силабомелодична модель цих сегментів відрізняє церковні пісні від традиційних народних й орієнтує їх на середньовічну барокову пісенну творчість.

Мелодика паралітургійної пісні «Сил небесних воєводо» кантиленна. Про це свідчить повільний темп пісні, розспівування окремих складот (зокрема восьмих та шістнадцятих). (Див. Приклад 2). Її мелодія розгортається способом двох інтонаційних хвиль. Особливо відчутне у ній секвенційне зіставлення окремих мелодійних фраз, зокрема у 4 і 5 тактах. А це вказує на гармонічний спосіб мислення її автора.

Простий період, що складається із двох речень, творить музичну форму пісні «Сил небесних воєводо». У ній присутнє повторення другого музичного речення, що також є основною ознакою гомофонно-гармонічного способу її творення. Формотворча модель аналізованої пісні наступна:

A ||:B:||
aa/v a//a///c

Сам принцип формотворення близький до народнопісенного, адже автором пісні є місцевий священник Мелетій Лончина, що родом із села Дернів (нині Кам'янка-Бузький район Львівської області). А це вказує на перебування його в традиційній народнопісенній стихії, що стала основою для використання принципів формування у паралітургійній творчості.

Автентичне поєднання іонійського пентахорда з іонійським тетрахордом із субсекундою власноруч аналізований пісні. Такий звукопорядний обсяг впливає із гармонічного способу мислення її творця.

Паралітургійна пісня «Сил небесних воєводо» зафіксована у збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) у два голоси, способом терцієвої втори (виняток становить лише секстове зіставлення голосів у другому такті).

Свято Чудотворця Миколая є найпошанованішим не лише в Україні, а й в усьому християнському світі. Свідченням цього є Його велика любов до людей, щедрість, добродійність, покровительство й чудотворність.

Історичні джерела інформують, що Святий Миколай був єпископом у м. Мирі Лікійській й брав участь у Першому Вселенському Соборі у 325 році (Катрій, 1982: 280). Через особливу прихильність до нужденних людей Його здавна називають покровителем вдів, бідних і сиріт. Перша церква в честь Святого Миколая була побудована цісарем Юстиніаном I у Царгороді в VI ст. Його пошанування бере початок з VII ст., а у IX ст. святкування Чудотворця Миколая було офіційно встановлене 6 грудня. Опісля ця дата почала святкуватися усім християнським світом.

Пошанування Святого Миколая прийшло в Україну разом із прийняттям християнства в 988 р. У Києві була збудована перша церква в честь Святого Миколая на Аскольдовій могилі в другій половині XI ст. Опісля на українських землях було побудовано багато церков в честь Чудотворця Миколая. Зокрема, в м. Тернополі є щонайменше три культові споруди, присвячені Святому Миколаю, а у Львові – два храми.

Українці здавна шанують Святителя Миколая через Його заступництво: рибаків від бурі на

морі, княжих дружинників та козаків під час боїв із завойовниками, несучи перед собою ікону Святого Миколая. Тому Його ікони як у церквах, так і в оселях, здавна займають почесне місце (Українське народознавство, 1994). Чи не найбільше Святого Миколая люблять діти, з нетерпінням чекаючи від нього подарунків.

Святий Миколай є прикладом для живої любові до Бога і до ближніх, а також бути милосердним для тих, що потребують допомоги.

Вперше пісні до Св. Миколая були надруковані в антологічному виданні «Богогласник» (Почаїв, 1791). Це такі пісні як: «Явний всему міру благодѣтелю», «Изливаєши чудеса міру Архирею», «Трубы гласъ поднесѣмъ, пѣснь новую ставимъ», «Правило вѣри, образъ кротости», «Трикратно блаженъ Пастирю», «Болша нѣсть земна оборона», «Дивный во дѣлѣхъ святитель великій», «О святѣйшій отче, святителемъ славо», «Море ты чудеса Господь сый небеси», «Міру всему точиши міро» (Богогласник, 1790: №169, №170, №171, №172, №173, №174, №175, №176, №177, №178). У 1926 р. в м. Жовкві вийшла збірка «Церковні пісні», в якій, надруковано дві пісні: «Ой хто, хто Миколая», «Святителю Николає» (о. Мелетія Лончини) (Церковні пісні, 1926: 332, 333). Впродовж XX ст. репертуар Миколаївських пісень значно розширився. Їх можна налічити біля 20. Поширення на західноукраїнських землях набула паралітургійна пісня «Святителю Николає».

Поетичний текст пісні «Святителю Николає» розповідає про звернення християн до Святого Миколая за допомогою в різні потреби. Вони просять Його бути покровителем, заступником і охоронцем при різних життєвих обставинах. За те віряни висловлюють Йому подяку у своїх молитвах.

Аналізована пісня укладена у дворядкову строфу рівноскладової будови зі сталим повторенням другого вірша. Її складочислова будова наступна: 4+4+6/[4+4+6]2. До речі, ця ритмічна побудова часто зустрічається у західноукраїнських паралітургійних піснях. Адже в її основу покладена коломийкова форма, яка, за Філаретом Колесою, найчастіше зустрічається у піснях пізньої фольклорної верстви (Колесса, 1970: 141). А паралітургійні пісні, без сумніву, беруть початок з цього часу.

Регулярна часокількісність властива ритмічному становленню аналізованої пісні. Підставою для цього є часта зміна метру у сегментах (у 1 такті – тридольний метр, у 2 – п'ятидольний, у 3 і 6 – восьмидольний, а в 4, 5 тактах – чотиридольний). (Див. Приклад 3).

3.

До речі, часта зміна метру – помітне явище у піснях цього жанру. На змінність метру в паралітургійних піснях звернула увагу й музикознавиця Тамара Шеффер: «у кантах часто зустрічається перемінний метр з нестандартною структурою» (Шеффер, 1989: 221). У цій пісні присутні три типи ритмічної організації у сегментах: дроблення з об'єднанням (♩ ♩ ♩ ♩) – у 1 такті; дві форми об'єднання: перша форма (♩ ♩ ♩ ♩) – у 2 такті; друга форма (♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩) – та 3 і 6 тактах; репетиція (♩ ♩ ♩ ♩) – у 4 і 5 тактах. Таке різноманіття ритмічних малюнків у сегментах, скоріше всього, наближене до речитативної організації мелодики у літургійних піснеспівах. Тому автори паралітургійних пісень намагалися споріднювати свої твори з богослужбовими й наближували їх до барокового стилю.

Пісні «Святителю Николає» властивий повільний темп, святковий характер, розмаїтість ритмічного становлення, що загалом робить її кантиленою під час співу. Спосіб повільного співу цієї пісні підтверджується й присутністю двох інтонаційних ланок у ній. Перша, що є домінуючою, розгортається у нижньому регістрі, а друга – у верхньому. Саме таке зіставлення мелодійних фраз дає можливість для гармонічного співу цієї пісні.

Дворядкова форма, рівноскладової будови з повторенням другого музичного речення властива паралітургійній пісні «Святителю Николає». Її притаманна наступна модель: А ||:В:||

abc dd/c/

Зауважимо, що такий спосіб формування перейнятий із народнопісних традицій, поширених на західноукраїнських землях.

В аналізованій пісні присутнє автентичне поєднання іонійського пентахорда з іонійським тетрахордом із субсекундою. Така ладозвукорядна будова дає можливість для гармонічного розмаїття під час виконання цієї пісні.

Паралітургійна пісня «Святителю Николає» подана у збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) двоголосом, з можливістю її терцієвого вторування.

Висновки. Отже, паралітургійні пісні, приурочені святому Димитрію, Архистратигу Михаїлу та Чудотворцю Миколаю притаманні українській духовно-пісенній традиції. Адже вони найчастіше виконувалися у західноукраїнських церквах. Їх можна почути у греко-католицьких та православних церквах перед Святою Літургією і після неї. Музична стилістика вище аналізованих паралітургійних пісень зазвичай орієнтована на місцеву народнопісенну традицію. Проте, паралітургійні пісні «Мучениче Димитріє» властиві риси, орієнтовані на західноукраїнську писемну творчість, а пісням «Сил небесних воєводо» та «Святителю Николає» притаманні музично-виражальні засоби, пов'язані з питомою народнопісенною традицією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богослужник: пісні благоговійних праздникам гасподьским, богородичним і нарочитих святых. Почаїв : Друкарня Успенського монастиря, 1790.
2. Зосім О. Західноєвропейська духовна пісня на східнослов'янських землях у XVII-XIX століттях : монографія. Київ : ДАКККиМ, 2009. 204 с.
3. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Іст.-реліг. монографія. Видання друге. Київ : АТ «Обереги», 1994. 424 с.
4. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня. Варшава; Київ, 1994. 188 с. 5. Катрій Ю. о. Пізнай свій обряд. 2-ге вид. Нью Йорк, Рим : оо. Василіан, 1982. Т. 1. 493 с.
5. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень // Ф. М. Колесса. Музикознавчі праці. Підготувала до друку С. Й. Грица. Київ : Наукова думка, 1970. С. 25-237.
6. Колесса Ф. Українська усна словесність. Вступ Миколи Мушинки. Канадський Інститут Українських Студій. Альбертський Університет. Едмонтон, 1983. 643 с.
7. Корній Л. Історія української музики. Ч. 1. (від найдавніших часів до середини XVIII ст.). Київ – Харків – Нью-Йорк : вид-во М. П. Коць. 1996. 313 с.
8. Матійчин І. М. Василянське піснярство кінця XIX – першої половини XX ст. як феномен галицької музичної культури : дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Ірина Матійчин ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2009. 210 с.
9. Медведик Ю. Є. Українська духовна пісня XVII-XVIII століть. Львів : Вид-во УКУ, 2006. 323 с.
10. Сиротинська Н. Перло многоцінне: музично-поетичний світ богородичної гимнографії : монографія. Львів: Тетюк Т. В., 2014. – 333 с.
11. Смоляк П. Зимова обрядовість Західного Поділля: Давні традиції і сучасний стан : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.05 . Львів, 2008. 237 с.
12. Трух А. Життя святих. Торонто : в-во оо. Василіан, 1960. 379 с.
13. Українське народознавство : навчальний посібник / за заг. ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. 608 с. ISBN 5-87332-037-3
14. Церковні пісні / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1994. 103 с.

15. Церковні пісні / упоряд. І. Г., ЧСВВ. 5-те вид. Жовква : оо. Василіан, 1926. 358 с.

16. Шеффер Т. Канти і псалми // Історія української музики : в 6 т. / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін. Ін-т мист-ва фолькл. та етногр. ім. М. Т. Рильського. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 1 : Від найдавніших часів до середини XIX ст. С. 217-231.

REFERENCES

1. Bohohlasnyk (1790): pisny blahohoviinyia prazdnykam hospodskym, bohorodychnym i narochytykh sviatykh [Bogohlasnyk: Devout Songs for the Feasts of the Lord, the Mother of God, and Distinguished Saints] Pochaiv : Drukarnia Uspenskoho monastyria. [in Ukrainian].

2. Zosim O. (2009) Zakhidnoevropeiska dukhovna pisnia na skhidnoslov'ianskykh zemliakh u XVII-XIX stolittakh: monohrafiia [Western European Sacred Song in the East Slavic Lands in the 17th–19th Centuries: A Monograph]. Kyiv: DAKKKiM. 204. [in Ukrainian].

3. Ilarion, mytropolyt (1994) Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu: istoryko-relihiina monohrafiia [Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People: A Historical-Religious Monograph]. 2nd ed. Kyiv: AT "Oberehy". 424. [in Ukrainian].

4. Hnatiuk, O. (1994) Ukrainska dukhovna barokova pisnia [Ukrainian Spiritual Baroque Song]. Varshava; Kyiv. 188. [in Ukrainian].

5. Katrii Yu. o. (1982) Piznai svii obriad. [Know Your Rite] 2-he vyd. Niu York, Rym: оо. Vasylian. 493. [in Ukrainian].

6. Kolessa F. (1970) Rytmika ukrainskykh narodnykh pisen. [Rhythmics of Ukrainian Folk Songs] Muzykoznavchi pratsi. Pidhotuvala do druku S. Y. Hrytsa. Kyiv: Naukova dumka. 25–237. [in Ukrainian].

7. Kolessa, F. (1983) Ukrainska usna slovesnist. [Ukrainian Oral Literature] Vstup Mykoly Mushynky. Kanadskyi Instytut Ukrainskykh Studii. Albertskyi Universytet. Edmonton, 643 p. [in Ukrainian].

8. Kornii L. (1996) Istoriia ukrainskoi muzyky. Ch. 1. (vid naidavnishykh chasiv do seredyny XVIII st.). [History of Ukrainian Music. Part 1: From Ancient Times to the Mid-18th Century]. Kyiv – Kharkiv – Noiu-York: vyd-vo M. P. Kots. 313. [in Ukrainian].

9. Matiichyn I. M. (2009) Vasylianske pisniarstvo kintsia XIX – pershoi polovyny XX st. yak fenomen halytskoi muzychnoi kultury. [Basilian Songwriting of the Late 19th – First Half of the 20th Century as a Phenomenon of Galician Musical Culture]: dys. ... kand. mystetstvovnav.: 17.00.03. Lviv. nats. un-t im. I. Franka. 210. [in Ukrainian].

10. Medvedyk Yu. Ye. (2006) Ukrainska dukhovna pisnia XVII-XVIII stolit. [Ukrainian Sacred Song of the 17th–18th Centuries] Lviv: Vyd-vo UKU. 323. [in Ukrainian].

11. Syrotynska N. (2014) Perlo mnohotsinne: muzychno-poetychnyi svit bohorodychnoi hymnografii. [The Precious Pearl: The Musical-Poetic World of Marian Hymnography]: monohrafiia. Lviv: Tetiuk T. V. 333. [in Ukrainian].

12. Smoliak P. (2008) Zymova obriadovist Zakhidnoho Podillia: Davni tradytsii i suchasnyi stan. [Winter Rituals of Western Podillia: Ancient Traditions and Modern Condition]: dys. ... kand. istor. nauk : 07.00.05 . Lviv. 237. [in Ukrainian].

13. Trukh A. (1960) Zhyttia sviatykh. [Lives of the Saints] Toronto: v-vo оо. Vasyliian 379. [in Ukrainian].

14. Ukrainske narodoznavstvo: navchalnyi posibnyk (1994). [Ukrainian Ethnology: A Textbook] / za zah. red. S. P. Pavliuka, H. Y. Horyn, R. F. Kyrchiva. Lviv : Feniks. 608. ISBN 5-87332-037-3. [in Ukrainian].

15. Tserkovni pisni (1994) [Church Songs] / uporiad. O. Smoliak. Ternopil. 103. [in Ukrainian].

16. Tserkovni pisni (1926) [Church Songs] / uporiad. I. H., ChSVV. 5-te vyd. Zhovkva: оо. Vasylian. 358. [in Ukrainian].

17. Sheffer T. (1989) Kanty i psalmy. [Cants and Psalms] Istoriia ukrainskoi muzyky: v 6 t. / redkol.: М. М. Hordiichuk (holova) ta in. In-t myst-va folkl. ta etnohr. im. М. Т. Rylyskoho. Kyiv : Nauk. Dumka. T. 1 : Vid naidavnishykh chasiv do seredyny KhIX st. 217-231. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025